

Л. М. Івашова, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів

Л. В. Антонова, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри обліку і аудиту Чорноморського національного університету імені Петра Могили

М. Ф. Івашов, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Незалежна Україна, ще на початку становлення державності, визначаючи свій вектор подальшого економічного розвитку в сучасному гео економічному просторі. Наша країна наголосила на інноваційному шляху, який був не тільки реальним, але й фактично єдиним у сучасних умовах переходу від економіки індустріального типу до постіндустріальної економіки. Наразі зважаючи на географію й масштаб руйнацій від військових дій та суттєву зміну векторів зовнішньоекономічних відносин, а також зміну статусу України на міжнародній арені, забезпечення конкурентоздатності економіки та досягнення успіху можливе лише за умови стрімкого інноваційного розвитку базисом якого є інтелектуальна власність. Сучасне відновлення вітчизняної економіки вже неможливо уявити без суттєвих інноваційних зрушень, що, як правило, є результатом вироблення інтелектуального продукту який вимагає надійної системи захисту прав інтелектуальної власності.

За час незалежності в Україні створено певну систему захисту інтелектуальної власності, що базується на нормах вітчизняного й міжнародного права та є дієвим механізмом сприяння соціально-економічному розвитку держави. Зокрема, Україна є підписантом міжнародних нормативних актів та меморандумів, в країні є законодавча база, що врегульовує питання захисту інтелектуальної власності. Однак, незважаючи на наявність певного правового забезпечення у сфері захисту прав інтелектуальної власності досить багато проблем ще не вирішено. До числа таких проблем відносяться й питання інституційного забезпечення охорони права інтелектуальної власності з огляду на стрімкий рух України до ЄС. Тому в цій статті буде систематизовано накопичений досвід і проблеми у цьому напрямі, узагальнено дані про стан адаптації вітчизняних інституцій та законодавства до європейських норм, стандартів та правил, а також сформуовано пропозиції з вирішення накопичених проблем.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення прав інтелектуальної власності, державні інституції у сфері інтелектуальної власності, інтелектуальний капітал, інтелектуальний продукт, порушення прав інтелектуальної власності.

L. M. Ivashova, L. V. Antonova, M. F. Ivashov. Institutional mechanism for the protection of intellectual property rights in the context of Ukraine integration into the EU

Independent Ukraine, at the beginning of the formation of statehood, identified the innovative vector of further economic development in the modern geo-economic space. Our country emphasized the innovation path, which was not only real, but also the only one in the current transition from the economy of the industrial type to the post-industrial economy. At present, intellectual property-based innovative development is capable of ensuring the revival of the Ukrainian economy. The geography and the scale of destruction from hostilities, a significant change in the vectors of foreign economic relations, as well as the change in the status of Ukraine in the international arena, requires ensuring the competitiveness of the economy. However, success is possible only if the effective institutional environment in the field of intellectual property is created. Modern restoration of the domestic economy can no longer be imagined without significant innovative shifts, which is usually the result of the development of an intellectual product that requires a reliable system of protection of intellectual property rights.

During independence, a certain system of intellectual property protection was created in Ukraine, based on the norms of domestic and international law. This system is an effective mechanism for promoting the socio-economic development of the state. In particular, Ukraine is the signator of international regulations and memorandums, and the country has a legislative framework that regulates the issues of intellectual property protection. However, despite the existence of certain legal support in the field of intellectual property

rights protection, many problems have not been solved yet. Such problems include the issues of institutional support of intellectual property rights in view of the rapid movement of Ukraine to the EU. The authors systematized the accumulated experience and problems in the direction of institutional support of intellectual property rights. The article analyzes the state of adaptation of domestic institutions and legislation to European norms, standards and rules in the field of intellectual property.

Key words: regulatory and legal support of intellectual property rights; state institutions in the field of intellectual property; intellectual capital; intellectual product; violation of intellectual property rights.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси на світових економічних ринках свідчать про те, як сильно конкурентоспроможність національних економік залежить від рівня інноваційного розвитку країни. У свою чергу інноваційна модель розвитку економіки базується на знаннях та новаціях, які є продуктами інтелектуальної діяльності й відповідно до законодавства фіксуються як об'єкти інтелектуальної власності.

Проблеми інституційного забезпечення захисту прав інтелектуальної власності є одним з пріоритетів розвитку системи публічного управління. Тут, перш за все, необхідно зупинитися на питаннях нормативно-правового та організаційного спектру й зважаючи на кращий міжнародний досвід визначити, а які ж недоліки у законодавстві та в структурі державного управління призводять до того, що наша країна й до цієї пори не здатна в повній мірі захистити на міжнародній арені права інтелектуальної власності українців, а також часто фігурує в міжнародних судах як відповідач за порушення таких прав, що належать громадянам інших країн. І в першому, і в другому випадку ми маємо справу з порушенням прав інтелектуальної власності по об'єктам інтелектуальної власності, що перетинають митний кордон України й мають бути врегульовані на рівні митного законодавства реалізацію якого в основному покладено на митну службу.

Загалом, високий рівень захисту інтелектуальної власності є позитивною передумовою для залучення інвесторів та розвитку торгівлі, а також створює сприятливий інвестиційний клімат для подальших розробок інтелектуальних продуктів. Проте варто пам'ятати, що надмірна правова зарегульованість захисту інтелектуальної власності може мати й негативні наслідки для економічного розвитку держави, особливо за умов наявності інституційних патологій та деформацій в системі державного управління, що сприяє розвитку тіньових інституцій та корупції в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність та різні форми інституційного регулювання відносин інтелектуальної власності були висвітлені як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі. Наразі проблеми щодо забезпечення права інтелектуальної власності як на рівні країни, так і на міжнародному рівні залишаються актуальними й досліджуються науковцями різних галузей науки.

Найбільше наукових праць, що присвячені дослідженням питань охорони та захисту прав інтелектуальної власності наразі зустрічається у галузях юридичних та економічних наук. Визначне місце у дослідженнях означеної тематики займають праці В. Базилевича та В. Ільїна, В.В. Вірченко, І. Дахно та В. Алієва-Барановська, К. Добровольської, А. Кодинця, В. Коссака та І. Якубівського, В. Нерсесова, Т. Обуховська, О. Орлюк, Т. Ромат, Є. Ходаківського та В. Якобчук, Ю. Якобівської та ін. Натомість такі науковці як О. Бутнік-Сіверський В. Вірченко, В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасов І. Хижняк, Н. Чухрай розглядають інтелектуальну власність з економічної точки зору як один з важелів інноваційного розвитку країни.

У межах науки державного управління фундаментальні дисертаційні дослідження у сфері інтелектуальної власності здійснили Т. Ромат (2012 р.), Т. Обухівська (2016 р.), В. Нерсесов (2019 р.). Вони досліджували особливості дії різних механізмів державного управління предметом яких являлися різні об'єкти інтелектуальної власності. Зокрема, Т. Ромат [1] досліджує особливості дії правового, організаційно-структурного та організаційно-функціонального механізмів, а Т. Обуховська [2] – соціально-правовий та організаційний механізми державного управління у сфері захисту персональних даних в Україні. У дисертації В. Нерсесова [3] узагальнено напрями удосконалення механізмів державного управління об'єктами інтелектуальної власності. Розвиток даної тематики продовжується у наукових статтях. Так, К. Добровольська [4], досліджує організаційно-правовий механізм охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні, який за своєю сутністю є базисом інституційного забезпечення. А. Хижняк [5] у своїй праці розглядає роль державного регулювання інтелектуальної власності в умовах інноваційної економіки, а Є. Ходаківський, В. Якобчук та І. Литвинчук [6] проаналізували інституційні засади державної системи охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні та закордоном.

Проте наразі у наукових публікаціях із публічного управління не достатньо широко представлені дослідження щодо узагальнення стану інституційного забезпечення захисту інтелектуальної власності у світлі реалізації Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі Угода про асоціацію).

Метою статті є висвітлення особливостей реалізації інституційного механізму захисту прав інтелектуальної власності в Україні, узагальнення нагальних проблем та шляхів їх вирішення з огляду на необхідність адаптації організаційного та правового забезпечення до інституційної практики ЄС.

Виклад основного матеріалу. Загалом, інтелектуальна власність – це комплекс прав на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничий та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин

у частині права кожного володіти, користуватися й розпоряджатися результатами власної інтелектуальної, творчої діяльності [7]. На нашу думку доцільно погодитися з більш широким трактуванням сутності інтелектуальної власності, що відображено в праці О.Б. Бутнік-Сіверського [8], який визначає інтелектуальну власність як будь-яку власність, що визнається загальною згодою як інтелектуальна за характером та є такою, яка потребує охорони, включаючи, але не обмежуючись науковими та технічними винаходами, літературними або художніми творами, товарними знаками та показниками бізнес підприємств, промисловими зразками та географічними вказівками.

Тому вважаємо, що держава яка прагне інноваційного розвитку має створити інституційні умови задля забезпечення захисту прав інтелектуальної власності творцям інтелектуального продукту. Відсутність або ж недосконалість інституційного забезпечення у цій сфері є однією з причин інтелектуальної еміграції, що разом з іншими чинниками провокує відтік інтелектуального капіталу з країни, так званий «відтік мізків». Тому при формуванні державної інноваційної політики необхідно, також, закцентуватися на питаннях захисту прав інтелектуальної власності, яка визначає роль і місце України в світі як країни інноваційного типу розвитку. Саме на цьому свого часу наполягали фахівці Національного офісу інтелектуальної власності, на думку яких «одним з важливих факторів, який зможе зупинити «відтік мізків» за кордон, є саме розвиток сфери інтелектуальної власності та... захист інтелектуальної власності, адже це складова інноваційної «екосистеми», а конкуренція у сфері інтелектуальної власності – це фокус глобальної економіки сьогодні» [9].

Важливо пам'ятати, що охорону інтелектуальної власності визначено одним із пріоритетів української влади, вона є одним із ключових фокусів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що чітко визначено у Главі 9 Розділу 4 «Інтелектуальна власність» положення якої займають близько п'ятої частини від загального обсягу основного тексту Угоди про асоціацію [10] без додатків. Це свідчить про важливість цього напрямку, адже саме інтелектуальна власність є вкрай важливою для інноваційного розвитку країни та забезпечення конкуренції.

Зауважимо, що Положення Розділу 4 «Інтелектуальна власність» не включають пунктів, які зобов'язують Україну гармонізувати своє законодавство у сфері інтелектуальної власності з європейським. Проте, на відміну від інших складових Угоди, у цьому Розділі містяться положення директив та регламентів ЄС щодо різних аспектів охорони прав інтелектуальної власності: авторських прав, географічних зазначень, торговельних марок тощо [11]. Тому європейські нормативно-правові акти практично увійшли у законодавче поле України, адже міжнародні договори мають пріоритет над національним законодавством. А це вимагає певних реформ та удосконалення інституційного механізму захисту прав інтелектуальної власності, що призводить до змін організаційного та нормативно-правового забезпечення у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Задля справедливості зазначимо, що в Україні такі зміни відбуваються з моменту отримання незалежності (табл. 1).

Таким чином, 2020 рік охарактеризувався змінами в структурі державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від 16.06.2020 № 703-IX (далі – Закон № 703-IX) утворив Національний орган інтелектуальної власності (НОІВ). Цим законом встановлена юридична конструкція, згідно з якою – НОІВ є статусом, а не юридичною особою: функції НОІВ виконує юридична особа публічного права. При цьому, Закон № 703-IX розмежував юридичних осіб публічного права у цій сфері: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки); НОІВ – функції якого виконує юридична особа публічного права, яка не є органом влади, проте є юридичною особою (організація), яка за майновою ознакою належить державі (держава). 13 жовтня 2020 року Уряд прийняв розпорядження «Про Національний орган інтелектуальної власності», яким визначив, що ДП Укрпатент виконуватиме функції НОІВ [12].

Наведена вище модель не є новою для сфери інтелектуальної власності. Мінекономіки наказом від 18.05.2017 № 730-IX «Деякі питання організації діяльності у сфері інтелектуальної власності» уповноважило ДП Укрпатент виконувати функції: закладу експертизи, передбачені спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності; «відомства, що отримує», передбачені Договором про патентну кооперацію; «Національного відомства», передбачені Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків та Протоколом до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків; «Національного відомства» та «Відомства», передбачені Гаазьким і Женевським актами Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків [13]. Також, згідно з Угодою між Мінекономіки та Міжнародним бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності ДП Укрпатент виконує функції Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи відповідно до Договору про патентну кооперацію.

Наразі Україна завершує інституційну реформу сфери інтелектуальної власності і реалізацію відповідного законодавства. Зокрема, внесено зміни до Закону № 703-IX, відповідно до якого створено Національний орган інтелектуальної власності. Також, з 8 листопада 2022 року, на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 року № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності», створена державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ), що є суб'єктом, який виконує функції НОІВ.

Хронологія інституційних змін у сфері охорони інтелектуальної власності

Рік	Характеристика діяльності інституту
1992	27 січня 1992 р. Уряд видав Постанову №29 про створення Державного патентного відомства України (Держпатенту) на яке покладено основні функції із забезпечення правової охорони об'єктів промислової власності. З цього часу Патентний фонд України перетворювався на Державне патентне відомство, що підпорядковане Комітету з науково-технічного прогресу при Кабінеті Міністрів України. березень 1992 р. створено Науково-дослідний центр патентної експертизи. Ця установа підпорядковувалася Державному комітетові науки, техніки і промислової політики.
1993	ВРУ ухвалила основні галузеві Закони України – «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» та «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».
1999	15 грудня 1999 р. Указом Президента України від № 1573/99 «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» на базі Науково-дослідного центру патентної експертизи створено Державне підприємство «Інститут промислової власності»
2000	4 квітня 2000 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 601 створено Державний Департамент інтелектуальної власності у складі Міністерства освіти і науки України (далі МОН)" 07 червня 2000 р. Наказом МОН №175 створено Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (далі «Укрпатент»), яке до 2013 р. входило до сфери управління Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України, а після підпорядковувалося Міністерству економічного розвитку і торгівлі України (далі МЕРТ).
2002	14 серпня 2002 р. зареєстровано Державне підприємство «Інтелзахист», що було створене з метою організації і забезпечення ведення Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, забезпечення процесу видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, запровадження заходів з легалізації комп'ютерних програм і правомірного їх використання, ведення реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення
2011	8 квітня 2011 р. Указом Президента України 436/2011 створена Державна служба інтелектуальної власності України (далі ДСІВ) – центральний орган виконавчої влади України, який реалізовував державну політику у сфері інтелектуальної власності. Підпорядковувався Кабінету Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі України. У 2011 році «Укрпатент» було передано до сфери управління Державної служби інтелектуальної власності України.
2016	23 серпня 2016 р. постановою № 585 Кабінет Міністрів України ліквідував ДСІВ і поклав на МЕРТ завдання і функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності та визначив це міністерство правонаступником цієї служби в частині реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності.
2016	Державне підприємство «Інтелзахист», припинило діяльність. Його правонаступником стало Державне підприємство «Укрпатент».
2017	Уряд розпочав реформу системи органів державного управління сферою інтелектуальної власності. 11 травня 2017 р. постановою № 320 КМУ передав МЕРТ функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, які до цього здійснювала ДСІВ, а також припинив чинність Положення про ДСІВ. У структурі МЕРТ утворений Департамент інтелектуальної власності, до якого перейшли функції колишньої ДСІВ. 29 вересня 2017 р. відповідно до Указу Президента України №299/2017 розпочалася робота над створенням єдиного спеціалізованого судового органу – Вищого суду з питань інтелектуальної власності.
2018	6 квітня 2018 р. Державне підприємство «Інтелзахист» виключено з єдиного державного реєстру
2020	відбулися зміни в структурі державної системи правової охорони інтелектуальної власності. 16 червня 2020 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» від № 703-IX відповідно до якого створено Національний орган інтелектуальної власності (далі НОІВ) який є статусом, а не юридичною особою. 13 жовтня 2020 р. розпорядження КМУ «Про Національний орган інтелектуальної власності», яким визначено, що державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (далі – ДП Укрпатент) виконує функції НОІВ.
2021	29 грудня 2021 р. у ВРУ зареєстровано проекту Закону України, «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності» № 6487, який до цієї пори знаходиться на розгляді у Комітеті з питань правової політики ВРУ.
2022	28 жовтня 2022 р. розпорядження КМУ № 943-р «Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності» згідно з яким з 8 листопада 2022 р. припинено виконання функцій НОІВ ДП «Укрпатент» та визначено що суб'єктом який виконує ці функції є державна організація Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (далі ДО УКРНОІВІ)

Джерело: складено авторами

УКРНОІВІ є сучасним, фаховим, технологічним і прозорим хабом повного циклу для креатора, сконструйованого за принципом «єдиного вікна», здійснює підтримку авторської ідеї та відповідні охоронні документи, а також консулює власників інтелектуального продукту стосовно патентного супроводу і захисту, пошуку інвестора та шляхів комерціалізації інтелектуальної власності. ІР офіс УКРНОІВІ планує запустити повноцінний Центр медіації. Це новий інструмент для української системи інтелектуальної власності, який працює в усіх розвинутих економіках світу. Він допоможе креатору, винахіднику і бізнесу у вирішенні спорів [14].

У сфері реформування законодавства з питань інтелектуальної власності Україна отримує допомогу з боку ЄС. Так, з 2014 до 2016 року діяв Проєкт Twinning «Посилення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні», виконавцями якого були іспанське та данське відомства з питань патентів та торговельних марок. Проєкт був спрямований насамперед на підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності (експертів Укрпатенту, суддів, митних інспекторів та ін.) та гармонізацію українського законодавства з європейським [15].

Наразі на сайті УКРНОІВІ публікуються для обговорення пропозиції щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері правової охорони інтелектуальної власності», яким пропонується урегулювати відносини щодо: зупинення строків стосовно дій, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності; строку протягом якого дозволяється здійснити дії без сплати зборів за поновлення, відновлення, подовження та продовження строків; адміністративної процедури визнання недійсними свідоцтв на торговельні марки Апеляційною палатою НОІВ; заявок на об'єкти права інтелектуальної власності та прав інтелектуальної власності, які належать особам, пов'язаним з державою-агресором; електронного документообігу щодо патентів/свідоцтв.

Також, для обговорення подано до Комітетів ВРУ проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері правової охорони інтелектуальної власності» стосовно Пропозиції щодо удосконалення порядку державної реєстрації авторського права і договорів, що стосуються майнових прав на твір, а також Пропозиції щодо удосконалення актів з питань атестації патентних повірених. Представлені для обговорення документи базуються на таких нормативних актах як: Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених); Положення про Атестаційну комісію Національного органу інтелектуальної власності; Положення про Апеляційну комісію Національного органу інтелектуальної власності; Положення про Державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

Незважаючи на певні досягнення наразі прогрес реформ у сфері охорони інтелектуальної власності є досить неоднозначним. З одного боку, парламент та уряд мають ще достатньо часу для розробки, ухвалення та впровадження передбачених в Угоді про асоціацію законодавчих та нормативно-правових актів. При цьому вже зроблено важливі кроки у сфері реформування системи органів державного управління сферою інтелектуальної власності, розроблено важливі законодавчі акти та триває формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. З іншого боку, досить віддалені строки виконання призводять до певної розслабленості влади в реформуванні цієї сфери.

Так, 29 вересня 2017 року Президент України підписав Указ «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності». Утворивши Вищий суд із питань інтелектуальної власності, Україна приєдналася до світової практики розгляду справ щодо інтелектуальної власності спеціалізованим судом, адже майже 90 країн у світі мають такі суди. Хоча їх створено в різних юридичних, економічних, культурних та історичних системах і реаліях, проте цілі запровадження судів однакові – посилення спеціалізації суддів саме щодо питань інтелектуальної власності, забезпечення однаковості практики й передбачуваності результатів судових розглядів і зменшення ризиків судової помилки задля належного рівня охорони й захисту прав інтелектуальної власності. Однак, і до цієї пори питання повноцінного функціонування такого суду в Україні залишається відкритим.

На сьогодні надзвичайно важливими є питання прискорення завершення конкурсу і невідкладного початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності, у тому числі вирішення необхідних для цього організаційних, фінансових та матеріально-технічних завдань. Так, ще у 2020 році парламент України передбачав у Плані законопроектної роботи Верховної Ради України прийняття Закону України «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», яким планувалося визначити правовий статус та організаційні засади його діяльності як нового органу системи правосуддя. Тому, як зазначив Голова Верховного суду Всеволод Князев на сьогодні Україні необхідно повернутися до створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, адже після ліквідації Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) ці процеси були зупинені [16].

Саме тому необхідним є впровадження в рамках Проєкту що підготовлений Центром вивчення комерційного права Університету Квін Мері у місті Лондон (ЦВКП) за підтримки Міністерства закордонних справ та розвитку Великої Британії і Посольства Великої Британії у Києві підсумкових рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України, пов'язаного зі створенням та діяльністю Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні [17]. Особливо ці питання актуалізуються у зв'язку з прийняттям України кандидатом у члени ЄС.

Також, необхідно зауважити, що 30 червня 2020 року набули чинності два накази Міністерства фінансів, що спрямовані на удосконалення захисту прав інтелектуальної власності на митниці. Відповідними наказами

Стан адаптації законодавства України та співпраці з ЄС у сфері захисту прав інтелектуальної власності

Прийняті законодавчі акти на виконання Угоди про асоціацію	Зміст Закону та його відповідність нормам законодавства ЄС
1	2
ЗУ «Про ефективне управління майновими правами право-власників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15.05.2018 року № 2415-VIII	забезпечує права правовласників на справедливий винагорода та прозору діяльність організацій колективного управління відповідно до міжнародних стандартів (Директива Європейського Парламенту та Ради 2014/26/ЄС про колективне управління авторським та суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав
ЗУ «Про внесення змін до статті 5 Закону України "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 04.09.2018 № 2514-VIII	щодо удосконалення процесу видачі контрольних марок, самостійного здійснення власниками своїх прав на об'єкти авторського права і суміжних прав контролю за видачею контрольних марок.
Постанова КМУ «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері інтелектуальної власності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) МЕРТ України» від 31.10.2018 № 912	вводить в практичну площину реалізацію положень законів «Про авторське право і суміжні права», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» та «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»
ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно вдосконалення охорони прав на компоновання напівпровідникових виробів» від 19.09.2019 № 111-IX	для спрощення умов отримання і захисту права власності на компоновання мікросхем як для великих компаній, так і для простих громадян
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони географічних позначень» від 20.09.2019 № 123-IX.	для забезпечення виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження вимог чинного законодавства України щодо охорони прав на географічні позначення із правом Європейського Союзу
ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентним тролінгом» від 21.07.2020 № 815-IX	щодо імплементації вимог статей 204-207 Угоди про асоціацію, а також положень Директиви 98/71/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 жовтня 1998 року про правову охорону промислових зразків, Регламенту Ради (ЄС) № 6/2002 від 12 грудня 2001 року про промислові зразки Співтовариства; Директиви 2008/95/ЄС від 22 жовтня 2008 року Європейського Парламенту та Ради про наближення законодавств держав-членів щодо торговельних марок, Регламенту Ради (ЄС) № 207/2009 від 26 лютого 2009 року про торговельну марку Співтовариства у національне законодавство.
ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо реформи патентного законодавства)» від 21.07.2020 № 815-IX	щодо імплементації вимог статей 219-223 Угоди про асоціацію, а також положень Директиви 98/44/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 06.07.1998 про правову охорону біотехнологічних винаходів, Регламенту (ЄС) № 469/2009 Європейського Парламенту та Ради від 06.05.2009 про сертифікати додаткової охорони для медичних продуктів, Регламенту (ЄС) № 2019/933 Європейського Парламенту та Ради від 20.05.2019 про внесення змін до Регламенту (ЄС) 469/2009 щодо сертифікатів додаткової охорони для медичних продуктів, Регламенту (ЄС) № 1901/2006 Європейського Парламенту та Ради від 12.12.2006 про медичні продукти для педіатричного використання, Директиви 2001/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 06.11.2001 про звід законів Спільноти щодо лікарських засобів для людини.
ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності» (реєстр. № 2659 від 20.12.2019)	щодо забезпечення ефективного правового механізму набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні, здатного забезпечити розумний баланс прав та законних інтересів творців об'єктів права інтелектуальної власності, інших правоволодільців, осіб, які здійснюють використання зазначених об'єктів, що сприятиме розвитку творчої діяльності у літературній, науковій, технічній та інших сферах і комерціалізації результатів такої діяльності.
ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» від 21.07.2020 № 815-IX	Посилено охорону і захист прав інтелектуальної власності на торговельні марки і промислові зразки, а саме посилено санкції за порушення прав на них, а також введено норми, спрямовані на протидію зловживанню правами інтелектуальної власності шляхом запровадження можливості досудового скасування реєстрацій промислових зразків в Апеляційній палаті

1	2
ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» від 21.07.2020 № 816-IX	Посилено охорону і захист прав інтелектуальної власності на винаходи і корисні моделі, а саме введено норми, спрямовані на протидію зловживанню правами інтелектуальної власності шляхом надання права будь-якій особі заперечувати проти заявок на винаходи після їх публікації, запроваджується можливість визнання недійсними прав на винаходи і корисні моделі в адміністративному порядку в Апеляційній палаті
Законопроект «Про авторське право і суміжні права» (реєстраційний № 5552-4 від 09.06.2021) ;	Законопроект враховує нові директиви, які врегульовують проблемні питання у сфері авторського права і суміжних прав в ЄС, що актуальні в тому числі для України. Зокрема, положення Директиви ЄС 2012/28/ (щодо використання “сирітських творів”), Директиви ЄС 2017/1564/ (щодо використання творів в інтересах людей з вадами зору, яка у свою чергу відображає положення Марракеського договору ВОІВ), а також нової Директиви ЄС 2019/790 (щодо питань авторського права в інформаційному суспільстві).
Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» (реєстраційний № 6464 від 24.12.2021)	імплементация до національного законодавства положень Угоди про асоціацію, щодо загальних зобов'язань, цивільних заходів, процедур і засобів захисту прав інтелектуальної власності, передбачених частиною третьою Глави 9 Розділу IV Угоди, та Директивою 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29.04.2004 про захист прав інтелектуальної власності

Джерело: Складено авторами за даними [19, 20].

затверджено: порядок застосування заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності та взаємодії між митними органами, правовласниками та декларантами; а також, новий порядок реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі. Після Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» прийняття цих наказів стало наступним кроком у подальшій імплементации положень Регламентів ЄС, що здійснюються в рамках виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [18]. Практична реалізація цих документів дозволить, з одного боку, посилити боротьбу з контрафактними та піратськими товарами, а з іншого – прискорити переміщення через митний кордон України оригінальних товарів та їх безперешкодне митне оформлення.

Загалом, реформування українського законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності наразі відбувається у напрямі його адаптації до норм і стандартів ЄС. Так, відповідно до положень Глави 9 Угоди про асоціацію Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» де передбачається спрощення процедури створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін, а також досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності в Україні прийнято низку законодавчих актів задля адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС (табл. 2).

Загалом, під час підписання Угоди про асоціацію передбачалося, що приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності у відповідність до законодавства ЄС здійснюватиметься в три етапи:

1 етап: внесення змін до українського законодавства у сфері інтелектуальної власності з метою виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

2 етап: внесення змін до українського законодавства у сфері інтелектуальної власності після отримання Україною статусу кандидата на членство у Європейському Союзі;

3 етап: внесення подальших змін до українського законодавства у сфері інтелектуальної власності, з урахуванням розвитку законодавства Європейського Союзу [20].

Наразі Україна фіналізує виконання домашніх завдань другого етапу та готує законодавче підґрунтя для співпраці з ЄС на третьому етапі, що передбачає розвиток законодавства України з урахуванням стандартів ЄС щодо охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином можемо констатувати, що сьогодні технологічний прогрес у світі розвивається швидше, ніж відбуваються зміни відповідного законодавства в Україні. Реформування сфери інтелектуальної власності – це питання забезпечення конкуренції, розширення торгівлі, зростання прямих іноземних інвестицій та інноваційного розвитку країни. Особливо важливими є питання удосконалення інституційного забезпечення прав інтелектуальної власності, які постають у світлі європейської інтеграції України та адаптації вітчизняного законодавства до норм ЄС. Тому наукове узагальнення сучасного стану захисту прав інтелектуальною власністю в Україні є одним з пріоритетних завдань, що вимагає постійної уваги. Незважаючи на значні організаційно-управлінські та нормативно-законодавчі зрушення у сфері забезпечення прав інтелектуальної власності в Україні до цієї пори є низка не вирішених проблем, що можуть, певною мірою, гальмувати рух нашої країни до ЄС. Одним з невирішених питань на сьогодні є забезпечення

нормативно-правового базису для ефективного функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Ще одним до кінця не вирішеним є питання щодо прийняття Верховною Радою України низки законопроектів із урегулювання різних аспектів у сфері інтелектуальної власності, зокрема, посилення відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, що знаходяться на розгляді в різних Комітетах ВРУ інколи по декілька років. Визначення можливих шляхів вирішення означених проблем, а також пошук нових форм співпраці держави з носіями інтелектуального капіталу у контексті захисту їхніх прав в умовах діджиталізації й випереджаючого розвитку ІТ-технологій вимагає подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Ромат Т. Є. Механізми державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності в Україні : дис. ... канд. наук з держ управ. : 25.00.02. Київ, 2012. 236 с.
2. Обуховська Т. І. Державні механізми забезпечення захисту персональних даних в Україні : дис. ... канд. наук з держ управ. : 25.00.02. Київ, 2016. 22 с.
3. Нерсесов В. Р. Удосконалення механізмів державного управління об'єктами інтелектуальної власності : дис. ... канд. наук з держ управ. : 25.00.02. Маріуполь, 2018. 227 с.
4. Добровольська К. Л. Сутність організаційно-правового механізму охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні: теоретичний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 18. С. 108–114. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.18.108
5. Хижняк Ірина Юріївна Роль державного регулювання інтелектуальної власності в умовах інноваційної економіки. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/2779/1/zbirnik-1-52-54.pdf>
6. Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 276 с.
7. Вахонева Т. М. Інтелектуальна власність. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Інтелектуальна_власність_\(дата_звернення:_12.02.2023\)](https://vue.gov.ua/Інтелектуальна_власність_(дата_звернення:_12.02.2023)).
8. Бутнік-Сіверський О.Б. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт. *Інтелектуальний капітал*, 2005. № 5. С. 3–12.
9. Протягом року Офіс інтелектуальної власності відкрив 10 центрів підтримки технологій і інновацій TISC. *Газета «Лівий берег»*. URL: https://lb.ua/economics/2019/11/19/442687_techenie_goda_ofis_intellektualnoy.html
10. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
11. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: Додаток ІС до Угоди про заснування Світової організації торгівлі в редакції від 06.12.2005 №981_054. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text
12. Потоцький М. Національний орган інтелектуальної власності: правовий статус та функції. *Вища школа адвокатури НААУ: он-лайн платформа*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/natsionalnyj-organ-intelektualnoyi-vlasnosti-pravovuj-status-ta-funktsiyi>
13. Статут Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності». *Офіційний веб-сайт ДП «Укрпатент»*. URL: <http://www.ukrpatent.org/ua/statut.html>
14. Державна система правової охорони інтелектуальної власності / Веб-сайт. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/udoskonalennia-zakonodavstva>
15. Ангел Є. Непотрібна інтелектуальна власність: де і чому гальмує Україна. *Європейська правда від 13 березня 2018 р.* URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/03/13/7078571/>
16. Голова ВС: Необхідно створювати Вищий суд з питань інтелектуальної власності. *Укрінформ від 27.06.2022*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3516221-golova-vs-neobhidno-stvoruvati-visij-sud-z-pitan-intelektualnoi-vlasnosti.html>
17. Проект щодо Суду з питань ІВ в Україні: підсумковий звіт та рекомендації. *Центр вивчення комерційного права Університету Квін Мері у місті Лондон (ЦВКП)*. Київ : 2020. 156 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Report_QM_2020_UKR.pdf
18. З 30 червня 2020 року діє порядок захисту інтелектуальної власності в сфері ЗЕД. *Дебет-Кредит*. URL: <https://news.dtki.ua/state/zed/63414-z-30-cervnya-dije-poryadok-zaxistu-intelektualnoyi-vlasnosti-v-sferi-zed>
19. Захист прав інтелектуальної власності. *Україна – Європа: євро-інтеграційний портал*. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/yevrointehratsiia/zakhyst-prav-intelektualnoyi-vlasnosti>
20. Інформація про реформу правової охорони та захисту інтелектуальної власності. *Офіційний сайт Мінекономіки*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f68343c1-6637-4e6f-a381-68b3fcd01f42&title=InformatsiiaProReformuPravovaOkhoronaTaZakhistIntelektualnoiVlasnosti>

References:

1. Romat T. E. (2012) *Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnya u sferi zakhystu intelektual'noyi vlasnosti v Ukrayini : dys. ... kand.. nauk z derzh uprav.: 25.00.02.* [State management mechanisms in the field of intellectual property protection in Ukraine: diss. ... candidate of sciences in public administration: 25.00.02]. Kyiv. 236 p. [Ukraine]
2. Obukhovska T. I. (2016) *Derzhavni mekhanizmy zabezpechennya zakhystu personal'nykh danykh v Ukrayini : dys. ... kand.. nauk z derzh uprav.: 25.00.02.* [State mechanisms for ensuring the protection of personal data in Ukraine: dissertation. ... candidate of sciences in public administration: 25.00.02]. Kyiv,. 22 p. [Ukraine]
3. Nersesov V. R. (2018) *Udoskonalennya mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnya ob'yektamy intelektual'noyi vlasnosti : dys. ... kand.. nauk z derzh uprav.: 25.00.02.* [Improvement of mechanisms of state management of intellectual property objects: diss. ... candidate of sciences in public administration: 25.00.02]. Mariupol. 227 p. [Ukraine]
4. Dobrovolska K. L. (2021) *Sutnist' orhanizatsiyno-pravovoho mekhanizmu okhorony ta zakhystu prav intelektual'noyi vlasnosti v Ukrayini: teoretychnyy aspekt.* [The essence of the organizational and legal mechanism of protection and protection of intellectual property rights in Ukraine: theoretical aspect]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], No. 18. P. 108–114. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.18.108 [Ukraine].
5. Khizhnyak Iryna Yuriiivna (2015) *Rol' derzhavnoho rehulyuvannya intelektual'noyi vlasnosti v umovakh innovatsiynoyi ekonomiky* [The role of state regulation of intellectual property in the conditions of the innovative economy]. available at: <http://eprints.cdu.edu.ua/2779/1/zbirnik-1-52-54.pdf> [Ukraine].
6. Khodakivskyi E. I., Yakobchuk V. P., Lytvynchuk I. L. (2014) *Intelektual'na vlasnist': ekonomiko-pravovi aspekty : navch. posib* [Intellectual property: economic and legal aspects: education. Manual]. Center for Educational Literature. Kyiv. 276 p. [Ukraine]
7. Vakhoneva T. M. *Intelektual'na vlasnist' [Intellectual property] Velyka ukrayins'ka entsyklopediya* [Great Ukrainian encyclopedia]. available at: [https://vue.gov.ua/Intellectual property](https://vue.gov.ua/Intellectual%20property). [Ukraine]
8. Butnik-Siverskyi O.B. (2005) *Transformatsiya intelektual'noyi vlasnosti v innovatsiynyy produkt* [Transformation of intellectual property into an innovative product] *Intelektual'nyy kapital* [Intellectual capital], No. 5. P. 3–12. [Ukraine]
9. *Protayahom roku Ofis intelektual'noyi vlasnosti vidkryv 10 tsestriv pidtrymky tekhnolohiy i innovatsiy TISC* (2019) [During the year, the Intellectual Property Office opened 10 TISC technology and innovation support centers] *hazeta «Livyy bereh»* [newspaper "Left Bank"]. available at: https://lb.ua/economics/2019/11/19/442687_technie_goda_ofis_intelektualnoy.html [Ukraine]
10. VRU (2014) *Uhoda pro Asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu, z odniyei storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym Spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony: ratyfikovano iz zayavoyu Zakonom Ukrainy* [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: ratified with a statement by the Law of Ukraine] available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [Ukraine].
11. VRU (2005) *Uhoda pro torhovel'ni aspekty prav intelektual'noyi vlasnosti: Dodatok 1S do Uhody pro zasnuvannya Svitovoyi orhanizatsiyi torhivli v redaktsiyi vid 06.12.2005* [Agreement on Trade Aspects of Intellectual Property Rights: Appendix 1C to the Agreement on the Establishment of the World Trade Organization n the edition of 06.12.2005 No. 981_054] available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text [Ukraine].
12. Pototskyi M. (2020) *Natsional'nyy orhan intelektual'noyi vlasnosti: pravovyy status ta funktsiyi* [National intellectual property body: legal status and functions] *Vyshcha shkola advokatury NAAU: on-layn platforma* [NAAU Higher School of Advocacy: online platform] available at: <https://www.hsa.org.ua/blog/natsionalnyj-organ-intelektualnoyi-vlasnosti-pravovyy-status-ta-funktsiyi> [Ukraine].
13. *Statut Derzhavnoho pidpryyemstva «Ukrayins'kyi instytut intelektual'noyi vlasnosti»* [Statute of the State Enterprise "Ukrainian Institute of Intellectual Property"] *Ofitsiynyy veb-sayt DP «Ukrpatent»*. [Official website of SE "Ukrpatent"]. available at: <http://www.ukrpatent.org.ua/statut.html> [Ukraine].
14. *Derzhavna systema pravovoyi okhorony intelektual'noyi vlasnosti : Veb-sayt.* [State system of legal protection of intellectual property: website]. available at: <https://ukrpatent.org/uk/articles/udoskonalennia-zakonodavstva>. [Ukraine]
15. Angel E. (2018) *Nepotribna intelektual'na vlasnist': de i chomu hal'muye Ukrayina* [Unnecessary intellectual property: where and why is Ukraine slowing down] *Yevropeys'ka pravda vid 13 bereznya 2018 r.* [European Truth from March 13] available at: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/03/13/7078571/>. [Ukraine]
16. *Holova VS: Neobkhdno stvoryuvaty Vyshchyy sud z pytan' intelektual'noyi vlasnosti (2022)* [Chairman of the Supreme Court: It is necessary to create a High Court on Intellectual Property] *Ukrinform* [Ukrinform]. available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3516221-golova-vs-neobkhdno-stvoruvati-visij-sud-z-pitan-intelektualnoi-vlasnosti.html> [Ukraine]
17. *Proyekt shchodo Sudu z pytan' IV v Ukrayini: pidsumkovyy zvit ta rekomendatsiyi (2020)* [Project on the IP Court in Ukraine: final report and recommendations] *Tsentr vyvchennya komertsiyoho prava Universytetu Kvin Meri u misti London (TSVKP)* [Center for the Study of Commercial Law of Queen Mary University in the City of London (CVKP)]. Kyiv. 156 p. available at: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Report_QM_2020_UKR.pdf [Ukraine]

18. Z 30 chervnya 2020 roku diye poryadok zakhystu intelektual'noyi vlasnosti v sferi ZED [Since June 30, 2020, the procedure for the protection of intellectual property in the field of foreign exchange] *Debet-Kredyt* [Debet-Credit] available at: <https://news.dtki.ua/state/zed/63414-z-30-cervnya-dije-poryadok-zaxistu-intelkutelnoyi-vlasnosti-v-sferi-zed> [Ukraine].

19. Zakhyst prav intelektual'noyi vlasnosti [Protection of intellectual property rights] *Ukrayina – Yevropa: yevro-intehratsiynyy portal* [Ukraine – Europe: European integration portal]. available at: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/yevrointehratsiia/zakhyst-prav-intelektualnoyi-vlasnosti> [Ukraine].

20. Informatsiya pro reformu pravovoyi okhorony ta zakhystu intelektual'noyi vlasnosti [Information on the reform of legal protection and protection of intellectual property] *Ofitsiynyy sayt Minekonomiky* [Official website of the Ministry of Economy]. available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f68343c1-6637-4e6f-a381-68b3fcd01f42&title=InformatsiiaProReformuPravovaOkhoronaTaZakhistIntelektualnoiVlasnosti> [Ukraine].